

BASES PER A LA CREACIÓ D'UN CENTRE INTERUNIVERSITARI DE REFERÈNCIA EN SOCIOLINGÜÍSTICA I POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Albert Bastardas i Boada¹

L'examen de la recerca (sociolingüística) mostra una diversificació temàtica creixent, centrada sobretot en el multilingüisme, però amb el manteniment de dèficits estructurals importants. Falta en les universitats l'establiment de centres de recerca estables així com programes de doctorat de sociolingüística. La riquesa de coneixement en aquest tema que ha acumulat el país no ha sabut convertir-se en una oferta acadèmica i investigadora de màxim nivell, que creiem plenament possible i necessària. En sociolingüística, doncs, el país hauria de plantejar-se fites ambiciosos: la llarga experiència col·lectiva acumulada en aquest camp interdisciplinari hauria de permetre'ns ser competitius, i fins i tot capdavanteres, a nivell europeu i internacional.

Report de la Recerca en Lingüística i Ciències del Llenguatge
de l'Institut d'Estudis Catalans (1996-2002)

1. El marc sociopolític i la situació sociolingüística

Des del punt de vista sociolingüístic, Catalunya es troba avui en una cruïlla històrica transcendental per a la continuïtat o progressiva desaparició de la seva llengua històrica. Després d'un llarg període de subordinació política i hostilitat lingüística i enmig ara d'un procés de normalització lingüística, el nostre país és avui un espai d'altíssim grau de contacte lingüístic, on es donen –interrelacionadament– les tres grans causes: migracions (a més ara diverses i augmentades), integració política, econòmica i

¹ Director del CUSC (Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació), i catedràtic de Lingüística General, Universitat de Barcelona.

acadèmica (a dos nivells, i en diferents graus, Espanya i Europa), i globalització tecnoeconòmica, en tant que país desenvolupat que participa en el mercat mundial.

Aquesta situació, allunyada de l'equilibri tradicional que garantia la (re)producció del sistema històric de comunicació lingüística de la comunitat catalana -si més no en l'oralitat informal, bàsica per a la continuïtat de qualsevol idioma-, és cada dia viscuda amb inquietud per més i més sectors conscients de la societat catalana, que perceben perills i foscors en la continuïtat futura del català. Malgrat les importants accions de política lingüística que el govern de la Generalitat ha emprès en els darrers 25 anys, la sensació d'una part important de la població és que el català no avança prou per superar la possible influència dels nous factors que van entrant en joc. Si bé és cert que l'ús del català en relació a 1978 ha augmentat molt considerablement en àmbits com l'Administració autonòmica municipal, en alguns mitjans de comunicació de massa, i en algunes institucions de servei públic, també és igualment cert que ha avançat molt menys en altres àrees de dependència no-oficial, com ara les empreses privades, l'etiquetatge, la publicitat, l'oferta lúdica, les noves tecnologies, etc. On es troba, molt probablement la major font d'inquietud, és, però, en el comportament lingüístic personal de l'actual població que viu a Catalunya, el qual, per diverses raons, pot continuar mostrant -des d'un punt de vista estadístic- un molt alt ús del castellà -en lloc del català- en les relacions socials quotidianes, fet que, certament, pot no presagiar el millor per a l'idioma que esdevé secundari en aquest tipus de funcions.

Es constata avui, doncs, que la situació sociolingüística que es viu a Catalunya no té res de simple, i que, per a la comprensió de la seva dinàmica evolutiva general, cal encara disposar de molta més recerca i coneixement que no pas fins ara, i, alhora, cal impulsar la creativitat estratègica i la imaginació sociolingüística si hom vol intentar de capgirar - encara que només sigui parcialment- el curs evolutiu actual, especialment en el pla dels usos lingüístics entre la població, per tal de poder arribar a un nou equilibri ecosistèmic sostenible.

2. La recerca

És, per tant, peremptori que les autoritats governamentals competents i les universitats catalanes donin un impuls realment important a la recerca i a la creativitat teòrica en tots els camps afectats per tal de poder arribar a un coneixement detallat dels factors fonamentals i de les seves interrelacions determinants per a l'evolució sociolingüística general. L'experiència fins ara existent mostra més aviat poca prioritització d'aquests temes per part dels Departaments responsables, poca coordinació i integració de les recerques -fins i tot en molts casos a l'interior de les mateixes universitats- i, en general, una visió fragmentària i mútuament ignorant des dels diversos agents institucionals participants. Fins i tot en la pròpia acció política s'ha donat aquest fenomen fragmentari, aïllacionista i ignorant dels contextos dels fenòmens, donat que cada Conselleria ha tendit a anar per la seva banda, impeding la creació de sinergies entre les seves accions, o amb oblits de col·laboració imperdonables, com és, per exemple, el cas dels antics Departaments d'Ensenyament i de Cultura. És així, doncs, que tota l'acció escolar ha tendit a fer-se amb massa poca consciència dels factors sòcio-cognitius intervinents, primant tothora els enfocaments psicopedagògics però fent poc èmfasi en els aspectes microsociolingüístics que, al capdavant, controlen l'ús o el no-ús dels sistemes de comunicació lingüística.

La temàtica és, doncs, prou important per a l'evolució lingüística del país com per demanar un canvi important respecte de com s'han fet les coses fins ara. Caldria una rectificació substancial tant en el pla de la distribució -més aviat pobra fins ara- de recursos econòmics com en el pla de l'organització eficaç i òptima de la recerca i de creació de coneixement -teòric-pràctic- imprescindible per a l'aprofundiment de la comprensió dels processos i del disseny de les intervencions. No pot continuar un estat de coses en què les preguntes fonamentals queden sense respostes perquè la recerca és deixada en gran part a la iniciativa particular d'individus o de grups molt petits -en general amb moltes dificultats per trobar els ajuts econòmics necessaris- i amb total descoordinació del que puguin estar fent de manera pertinent altres investigadors, i sense línies clares, rellevants, integradores i prioritàries de dedicació. L'optimització dels

efectius a les universitats i centres de recerca exigeix informació mútua constant, planificació cooperativa de les accions, i dedicació prioritària o exclusiva a aquesta tasca, sense interferències -si més no durant els períodes aguts de recerca- de l'activitat docent i/o administrativa ordinària.

3. Cap a un Institut Interuniversitari de Referència en Sociolingüística i Política Lingüística

3.1 L'experiència del CUSC (Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació) de la Universitat de Barcelona

La consciència de la situació de precarietat de la recerca sociolingüística al nostre país és ja antiga entre nosaltres i és per això que ja fa uns quants anys alguns investigadors de la Universitat de Barcelona vam intentar posar-hi remei, certament més amb bona voluntat que no pas amb els mitjans i recursos necessaris. Cal dir que la situació de la recerca sociolingüística es trobava encara en una situació més desavantajosa que en altres camps per tal com els investigadors -a causa del nostre caràcter 'perifèric' en la lingüística tradicional- estàvem -i estem- dividits i enquadrats en departaments universitaris distints i en diferents facultats. A la UB mateix hi havia sociolingüística al Dpt. de Llengua Catalana -el primer on se'n va ensenyar a Catalunya i Espanya- i al Dpt. de Lingüística General. Més tard també va haver-hi gent que s'hi va dedicar als Dpt. de Filologia Gallega o Italiana, a Sociologia, etc. Alhora, al costat de la sociolingüística 'estRICTA', es va anar desenvolupant també en molts lingüistes la consciència que calia trencar amb la preeminència de la dedicació bàsica a la 'forma' de les llengües, i, en tot cas, que, si més no, calia passar a investigar l'altra banda de les grans distincions de Saussure i Chomsky, és a dir, l'ús lingüístic, alhora que també hi havia investigadors que prenién consciència de la importància de comprendre més aprofundidament les dinàmiques del desenvolupament lingüístic en els individus. De fet, la consciència general -alhora científica i sòcio-política- de la necessitat de trencar el paradigma existent ens va dur més enllà i vam entrar convençudament en la investigació no només

de les formes verbals sinó del fenomen de la comunicació humana vist globalment, és a dir, incorporant-hi totes les altres dimensions participants -cognitives, emotives, socioculturals, gestuals, proxèmiques, etc.

Per resoldre, doncs, aquesta situació –no gens òptima- de divisió i fins i tot de desconexió entre els investigadors d’una mateixa àrea o d’ambits molt afins pertanyents a una mateixa universitat, aquest nucli de professors vam impulsar la creació d’un centre universitari interdepartamental de recerca que pogués aplegar i sinergitzar aquestes línies alternatives. És així, com, després de molts esforços burocràtics, la Junta de Govern de la UB aprova el 16-4-1998 la creació del ‘CUSC – Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació’ format per investigadors pertanyents a diversos departaments de la UB -tot i que clarament obert a les altres universitats- dedicats a sociolingüística, política lingüística, sociologia, dret, didàctica de les llengües, adquisició de llengües, pragmàtica i comunicació. Per primera vegada, doncs, els estudis del comportament lingüístic i comunicatiu podien disposar d’una estructura institucional supradepartamental per coordinar-se i revitalitzar-se mútuament i per promoure la recerca, l’alta docència i els serveis a la societat, des d’una òptica clarament inter- i transdisciplinària i d’alta ambició intel·lectual internacional.

Cal dir que, potser com hom ja sap, la creació d’un centre d’aquest tipus per part d’una universitat del nostre país no comporta pas necessàriament ni espais, ni recursos econòmics ni de personal. Malgrat tot, la UB, amb un esforç que la lloa, es va comprometre posteriorment a donar-nos un cert finançament per mitjà del contracte-programa que vam signar per un període de tres anys, cosa que va permetre la creació ‘física’ del centre i un cert funcionament mínim. Aprofitant també un cert bon moment de la Divisió de Ciències Humanes i Socials de la UB -a la qual estàvem adscrits- vam poder accedir a uns locals situats al Parc Científic de Barcelona, el lloguer dels quals ha estat també subvencionat durant alguns períodes pel vicerectorat de recerca de la UB. Cal dir, però, que el Centre ha patit sempre de problemes financers, i no ha pogut desenvolupar com hauria volgut els seus objectius. Sense estabilitat financera assegurada i amb ajuts oficials tardans i/o inferiors sovint a les necessitats reals, el CUSC no ha

pogut òptimament dur a terme el somni de dinamitzar integradament les recerques ni d'augmentar-ne el seu nombre i els seus resultats, ja que no hi hagut mai pressupost suficient per a sostenir investigadors dedicats en exclusiva o de forma absolutament prioritària als temes que ens preocupaven.

3.2 Per a una nova etapa

La nova situació política sorgida de les eleccions de 2003 a Catalunya sembla obrir un nou període en què el canvi de la majoria política governant pugui ser més sensible a l'estat crònic d'insuficiència en la producció i l'organització de la recerca sociolingüística. En aquest sentit, i tal com ja es va fer arribar a l'anterior Conseller i també a l'actual Director General de Recerca, el CUSC vol proposar i demanar formalment a la Conselleria d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació, la seriosa presa en consideració de la necessitat de millorar i d'augmentar les recerques en el nostre camp, cosa que es podria traduir -com encertadament s'ha fet ja en d'altres camps científic- en la creació d'un Centre de Referència en Sociolingüística, de caràcter interuniversitari. Aquest centre o institut hauria d'incorporar tots els grups i persones que, havent estat fins ara treballant aïlladament en temes sociolingüístics -o relacionats directament-, volguessin dotar-se d'una coordinació sinergitzadora i integradora que, tot dotant-los dels recursos i condicions necessaris, optimitzés les seves aportacions, en la línia de les problemàtiques que el nostre país té presentades contemporàniament.

A títol no exhaustiu sinó solament de suggeriment, creiem que les proritats de la recerca haurien, si més no, de contemplar les línies següents:

A) Comprendre l'actual **evolució sociolingüística** dels **distints grups** socioculturals del país. Trobar-ne els determinants i les **dinàmiques** essencials. Veure les possibilitats que hi hauria d'**intervenció**.

B) Comparar imaginativament distints **casos de política lingüística** general, interessants per a Catalunya/PP.CC., cercant la **innovació teòrica i pràctica** per als casos catalans (ex. marcs constitucionals, distribució de funcions, etc.).

C) Estudiar els processos de **poliglòtització a través del sistema educatiu**, tot cercant com fer que els alumnes poguessin sortir formats eficientment en tres llengües, i, alhora tenint el **català com a llengua habitual d'interrelació**.

D) Estudiar l'evolució o estancament dels usos lingüístics en els diversos sectors de les **comunicacions institucionalitzades de dependència no-oficial**. Comprendre'n les causes i proposar intervencions factibles segons els àmbits distints.

E) Seguir les **noves migracions**, i incorporar-les als estudis dels temes anteriors, tot veient els seus impactes en els ecosistemes actuals.

F) Seguir el **procés d'unitat europeu** i imaginar conceptes i tipologies d'organització generals favorables a la llengua catalana i a les altres llengües europees no-majoritàries.

G) Seguir les conseqüències sociolingüístiques pràctiques i ideològiques de l'actual procés general de **globalització**, tot imaginant i proposant respostes creatives i factibles per tal de poder afavorir el manteniment de la diversitat lingüística en general, i, del català en particular.

Clarament, avançar en cada una d'aquestes direccions implica un punt de vista inter- i transdisciplinari, que demana la participació d'investigadors amb perfils distints i ara com ara adscrits malauradament a diferents departaments universitaris, com per exemple:

-sociolingüistes

-sociòlegs

-especialistes en ensenyament/adquisició L2

- psicolingüistes
- pedagogs/ensenyants amb orientació sociolingüística
- dret lingüístic
- politicòlegs especialitzats en estats multilingües/multinacionals.

Creiem que, òptimament, el Centre de Referència hauria de funcionar dotant-se de projectes concrets de recerca, amb participació dels distints especialistes esmentats, que establissin objectius específics i avaluables, treballant a base de contractes-programa o d'altres mecanismes que poguessin considerar-se més adients.

Els investigadors participants haurien de ser alliberats de docència, amb dedicació plena als projectes durant els períodes establerts, i dotant-los dels col.laboradors necessaris i dels espais i recursos tècnològics, documentals i materials adequats.

4. Conclusió

La complexa situació sociolingüística catalana demana, com hem dit, una acció governamental resolta i adequada que permeti la dinamització del potencial d'aportació de coneixement nou per part de la comunitat d'investigadors en aquest camp -en sentit ampli- que permeti superar la simple fase voluntarista, fruit més de l'entusiasme i dedicació de cadascú que no pas dels mitjans i facilitats amb què se'ls ha dotat. El Govern de la Generalitat de Catalunya ha d'adonar-se de la necessitat peremptòria de recerca rigorosa i aprofundida, que, duent a una superior comprensió dels fenòmens, permetria l'execució de polítiques i discursos més eficaços i productius que els que fins ara s'hagin pogut aplicar. Alhora, aquest impuls mantindria i desenvoluparia l'alt nivell internacional assolit per la sociolingüística catalana, tot posant a disposició dels altres grups lingüístics i de la Humanitat sencera, les seves aportacions fonamentals en matèria de prevenció i resolució dels conflictes lingüístics i de gestió del multilingüisme de l'espècie.